

واکاوی اثرات بافت‌های تاریخی بر توسعه گردشگری فرهنگی شهرستان کمیشان

مرضیه راستاد بروجنی^۱، رضا سارلی^۲، زینب سارلی^۳، یعقوب خوجه^۴، مهدی خداداد^۵

چکیده

امروزه صنعت گردشگری، جایگاه خاصی در اقتصاد کشورها پیدا کرده است و در ارتقای ساختار اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی کشورها، به‌خصوص در کشورهای رو به توسعه، نقش فعال و مؤثری ایفا می‌کند. کشور ایران از جمله شهرستان کمیشان جاذبه‌های گردشگری طبیعی-تاریخی فراوانی دارند و همواره گردشگران زیادی را به سوی خود جذب می‌کند. در این تحقیق تلاش بر این است تا با بررسی جاذبه‌های فرهنگی در کنار سایر مواهب طبیعی با هدف واکاوی تأثیر بافت تاریخی بر توسعه گردشگری استان گلستان با تأکید بر شهرستان کمیشان به ارائه راهکارهای لازم جهت توسعه میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان کمیشان جهت گسترش گردشگری در این منطقه باستانی پرداخته شود. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی است و از ابزار پرسش‌نامه‌ای (جدول مُرگان ۱۰۰) و طیف لیکرت استفاده شده است. پس از تجزیه تحلیل‌های بعمل آمده نتیجه به دست آمده این است که بافت تاریخی موجود در شهرستان کمیشان و میراث فرهنگی این شهرستان، می‌تواند به‌صورت مؤثر در جذب گردشگر موفق عمل کند و برنامه‌ریزی‌های اجرا شده در این بخش توانسته‌اند در توسعه گردشگری موفق باشند و میزان اثرگذاری گردشگران را بر روی میراث تاریخی این شهرستان کاهش دهند.

واژگان کلیدی: بافت تاریخی، گردشگری فرهنگی، شهرستان کمیشان.

-
- ۱- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز، M.rastad1364@gmail.com
  - ۲- نویسنده مسؤؤل، دانشجوی کارشناسی‌ارشد گروه سنجش از دور گرایش مطالعات آب و خاک، دانشگاه محقق اردبیلی. اردبیلی. sarami.reza@yahoo.com
  - ۳- دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی-دانشگاه پیام نور گنبد کاووس، Rs.moha@yahoo.com
  - ۴- کارشناسی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه گلستان، گرگان، Yaghob.khoje@yahoo.com
  - ۵- دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی-دانشگاه گلستان، گرگان، Khodadadmehdi91@yahoo.com

مقدمه

انسان‌ها در دوران مختلف زندگی خود برای دیدن جذابیت‌های طبیعی، کشف فرصت‌های اقتصادی، بهره‌مندی از امکانات زیستی مناسب‌تر، آگاهی از تنوع‌های قومی و فرهنگی بار سفر بسته و مشکلات راه را تحمل کرده‌اند؛ بنابراین جهانگردی قدمتی به بلندی تاریخ دارد (زاهدی، ۲۰۰۶). این صنعت از مهم‌ترین عوامل عمران ناحیه‌ای به شمار می‌رود که خود فعالیتی است ارزآور و متعادل‌کننده توسعه اجتماعی - اقتصادی در سطح مناطق و برقرارکننده توزیع عادلانه درآمد، علاوه بر آن نقشی اساسی در ایجاد مشاغل و منابع تکمیلی درآمد، تعدیل ثروت و دگرگون‌ساختن فعالیت‌های اقتصادی برخوردار است (امیدوار، ۲۰۰۸). بافت تاریخی می‌تواند همچون ابزاری عمل کرده و رفاه، آسایش و عزت نفس اجتماعی را برای جامعه‌ای که در آن قرار گرفته است به ارمغان آورد، این دارایی چنان‌که به‌صورت کارا و اثربخش، مدیریت شود و به‌گونه‌ای پایدار توسعه‌آبد می‌تواند سرچشمه منافع اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی سرشاری برای جامعه مورد بحث باشد. با توسعه سایت‌های میراث برای اهداف گردشگری نه تنها بودجه مورد نیاز برای حفاظت و نگهداری از سایت را می‌توان تأمین کرد، بلکه اجتماع پیرامون را نیز از رهیافت‌های مثبت اقتصادی حاصل از حضور گردشگر می‌توان بهره‌مند ساخت. لیکن باید توجه داشت که گردشگری میراث فرهنگی چالش‌ها و مسائل فراوانی را نیز برای اجتماع محلی، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، می‌تواند به وجود آورد که اتخاذ مدیریت کل‌نگر و توانمندسازی اجتماع محلی بسیاری از این چالش‌ها و مسائل را می‌تواند کاهش دهد (تیموثی، ۱۳۸۹: ۹).

امروزه صنعت گردشگری یکی از سه صنعت برتر جهان از نظر ایجاد اشتغال و درآمد ارزی مطرح است. گردشگری عامل مهم و اساسی برای توسعه و پیشرفت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مناطق و همچنین یکی از روش‌های پررونق گذران سالم اوقات فراغت به‌شمار می‌رود. این صنعت که از آن به‌عنوان صنعت نامرئی یاد می‌شود موجب توسعه همه‌جانبه مناطق شده مشاغل بی‌شماری ایجاد کرده و باعث ارتقاء سطح دانش و آگاهی انسان‌ها می‌شود و به همین دلیل به‌عنوان پدیده‌ای مهم در تسهیل امر توسعه به‌شمار می‌رود (گولتا، ۱۳۸۴: ۴۳)؛ بنابراین بازدید از منابع فرهنگی و تاریخی یکی از بزرگترین، فراگیرترین و روبه‌رشدترین بخش‌های صنعت گردشگری عصر حاضر است. در حقیقت، این چنین به نظر می‌رسد که گردشگری میراث رشد بسیار سریع‌تری از سایر اشکال گردشگری خصوصاً در کشورهای در حال توسعه داشته و باید آن را به‌عنوان ابزار بالقوه مهمی برای کاهش فقر و توسعه اقتصادی جامعه به‌حساب آورد. گردشگری فرهنگی معمولاً به عناصر زنده و بنا شده فرهنگ متکی است. کشور ایران، از میراث فرهنگی ۵۰۰۰ سال‌های برخوردار است که در برگیرنده تمدن‌های ادوار مختلف تاریخ‌بشری است و از نظر وجود بناهای

تاریخی کمتر کشوری قابل مقایسه با ایران است. به طوری که از طرف سازمان جهانی یونسکو، ایران به‌عنوان یکی از ۱۰ کشور مهم جهان با آثار ارزشمند تاریخی معرفی شده است امروزه، پدیده‌هایی چون جهانگردی از حالت نوعی ابزار سیاسی خارج شده و به یک جریان طبیعی مبادله فرهنگی بدل گردیده‌اند. گلستان بی‌تردید، یکی از کهن‌سال‌ترین زیستگاه‌ها و خاستگاه‌های فرزندان ایران زمین است. این سرزمین، فراخنای تاریخ ایران و فرازگاه تاریخ تشیع ایران است. یکی از نقاطی که آثار و بافت تاریخی فراوانی را در خود جای داده است، شهرستان گمیشان است که در این تحقیق به چالش‌های پیش‌روی آن می‌پردازیم، باشد که با برنامه‌ریزی مناسب این آثار ارزشمند تاریخی گردشگر بیشتری را جذب نماید. برای شناخت آن چه که از این میراث بزرگ مانده است، باید گام‌های استوار برداشت و دستاورد پژوهش‌ها و تحقیقات اندیشمندان را گردآورد و به نسل جوان و نسلی که فردای این دیار از آن اوست، سپرد.

پیشینه تحقیق

در راستای توسعه گردشگری فرهنگی و بافت تاریخی شهرها مطالعاتی صورت گرفته است که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

عظیمی (۱۳۸۲) در مقاله اقتصاد جهانگردی میراث فرهنگی به این امر می‌پردازد که شهرها و شهرک‌های تاریخی بدون تردید بهترین نمونه میراث فرهنگی و اجتماعی محسوب می‌گردند و محقق به این نتیجه دست پیدا کرده است که باید بهای بیشتری را به مطالعات کاربردی جهت ارزیابی تأثیرات در اقتصاد شهر، منطقه و حتی کل اقتصاد، مقصد گردشگری فرهنگی داده شود. سلطانی (۱۳۸۸) در مقاله "بازآفرینی مرکز شهر، توسعه گردشگری بر محور مرکز تاریخی شهر" به این مقوله می‌پردازد که مراکز تاریخی شهرهای ایران مهمترین جاذبه‌های گردشگری این شهرها هستند و وجوه متمایز و خصوصیات منحصر به فرد مکانی، تاریخی و فرهنگی هر شهر را در واقع باید در همان بافت تاریخی و آثار کالبدی و معنایی به جای مانده در آن جستجو کرد. در نتایج این پژوهش به این جمع‌بندی رسیده است که پیشینه و شرایط حال حاضر شهرهای ایران نشان‌گر این حقیقت است که ویژگی‌ها و مزیت‌های ذکر شده برای مرکز تاریخی شهر در خصوص غالب شهرهای تاریخی کشور صدق می‌کند. لیکن به دلیل فقدان زیرساخت‌های مناسب جهت ایجاد جاذبه‌های مکمل، توجه به مراکز تاریخی شهر به عنوان مهمترین و موثرترین مزیت نسبی در جذب گردشگران داخلی و خارجی و توسعه صنعت گردشگری در شهرهای متوسط کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. جهانی (۱۳۹۰) در مقاله نیم‌نگاهی به محور گردشگری تاریخی و طبیعی روستای یسن (دیلمان) می‌نویسد: میراث فرهنگی هر ملتی بیانگر جنبه نبوغ آن ملت و تداوم

اسرارآمیزی است که هر ملت آن‌چه را در طی قرون و اعصار آفریده است و هرآن‌چه که می‌تواند بالقوه در آینده بیافریند، با هم ارتباط می‌دهد. فعالیت‌های صنعتی و کشاورزی در طی چند سال اخیر در مناطق کوهستانی، جلگه‌ای گیلان موجودیت تپه‌های باستانی محوطه‌های تاریخی و بناهای قدیمی خصوصاً روستای یسن در دیلمان (سیاهکل) را شدیداً به مخاطره‌انداخته است. برخی از این آثار منجمله گورستان‌های تاریخی پیش از آن مورد حفاری علمی قرار بگیرند مورد حفاری غیر مجاز قرار گرفته است. در این استان به لحاظ تنوع اشیاء مکشوفه از منابع مختلف آن از قدیم الایام محل استقرار و تمدن زیست بوده است. این نکته حائز اهمیت است که تحقیقات انجام یافته در استان گیلان مقطعی بوده و نه تنها استمرار نداشته بلکه ک حوزه جغرافیایی معینی را نیز در حیطه پژوهش خود نداشته است.

خاکبان (۱۳۹۰) در مقاله خود با عنوان "آسیب‌های مردمی در بناهای تاریخی"، لزوم آشتی با مردم و کمک طلبیدن از آنان در حفظ و حراست از میراث عظیم برجای مانده از گذشتگان را مهم ارزیابی کرده است؛ اما گام برداشتن در این‌سو، کاری سخت و دشوار و نیازمند پیدا کردن راهکارهای اجرایی دانسته است.

نصوری (۱۳۸۹) در تحقیق خود به بررسی چالشها و فرصت‌های گردشگری در مناطق روستایی شهرستان رودبار پرداخته است. رضائی و علیزاده (۱۳۸۹) نیز در پژوهش خود "توان‌های اکوتوریستی در شهرستان رودبار با تأکید بر توانایی‌ها و محدودیت‌های عناصر اقلیمی" را موردبررسی قرار داده‌اند.

رضائی و همکاران (۱۳۸۹) نیز در تحقیق خود با عنوان "بررسی و تحلیل عوامل جذب توریست در شهرستان رودبار با تأکید بر عوامل محیط طبیعی" به این نتیجه رسیده‌اند که شهرستان رودبار به رغم برخورداری از سابقه درخشان فرهنگ و تمدن کهن و جذابیت متعدد گردشگری و به‌ویژه اکوتوریستی، تاکنون آن‌گونه که شایسته است موردتوجه مسؤولین، برنامه‌ریزان و سرمایه‌گذاران قرار نگرفته و به لحاظ ضعف زیرساخت‌ها، مورد استقبال گردشگران نیز قرار ندارد. در تمامی این تحقیقات به جذابیت‌های گردشگری (اکوتوریستی، فرهنگی و تاریخی) و چگونگی جذب گردشگر در استان و شهرستان رودبار اشاره شده و به توسعه صنعت گردشگری تأکید شده است.

بازدید از منابع فرهنگی و تاریخی یکی از بزرگترین، فراگیرترین و روبه‌رشدترین بخش‌های صنعت گردشگری عصر حاضر است. در حقیقت، این چنین به‌نظر می‌رسد که گردشگری میراث رشد بسیار سریع‌تری از سایر اشکال گردشگری خصوصاً در کشورهای در حال توسعه داشته و باید آن را به‌عنوان ابزار بالقوه مهمی برای کاهش فقر و توسعه اقتصادی جامعه به‌حساب آورد. گردشگری میراث معمولاً به عناصر زنده و بنا شده فرهنگ متکی است و از گذشته ملموس و

ناملموس به‌عنوان منبعی برای گردشگری بهره می‌گیرد. اگرچه روز به روز علاقه به گردشگری میراث بیشتر می‌شود ولی رشته‌ای نو پا است در رابطه با پویایی گردشگری میراث فرهنگی در مناطق در حال توسعه، فقدان تحقیقات یکپارچه هنوز احساس می‌شود. کشور ایران، از میراث فرهنگی ۵۰۰۰ سال‌های برخوردار است که در بر گیرنده تمدن‌های ادوار مختلف تاریخ بشری است و از نظر وجود بناهای تاریخی کمتر کشوری قابل مقایسه با ایران است. به‌طوری‌که از طرف سازمان جهانی یونسکو، ایران به‌عنوان یکی از ۱۰ کشور مهم جهان با آثار ارزنده تاریخی معرفی شده است امروزه، پدیده‌هایی چون گردشگری از حالت نوعی ابزار سیاسی خارج شده و به یک جریان طبیعی مبادله فرهنگی بدل گردیده‌اند. گلستان بی‌هیچ گزافه و گمان، یکی از کهن‌سال‌ترین زیستگاه‌ها و خاستگاه‌های فرزندان ایران زمین است. این سرزمین، فراخانی تاریخ ایران و فرازگاه تاریخ تشیع ایران است. یکی از نقاطی که آثار و بافت تاریخی فراوانی را در خود جای داده است، شهرستان گمیشان است که در این تحقیق به چالش‌های پیش‌روی آن می‌پردازیم، باشد که با برنامه‌ریزی مناسب این آثار ارزشمند تاریخی گردشگر بیشتری را جذب نماید. برای شناخت آنچه که از این میراث بزرگ مانده است، باید گام‌های استوار برداشت و دستاورد پژوهش‌ها و تحقیقات اندیشمندان را گردآورد و به نسل جوان و نسلی که فردای این دیار از آن اوست، سپرد.

اهداف تحقیق

- بررسی اثر بافت تاریخی شهرستان گمیشان بر روی توسعه گردشگری
- ارائه راهکار جهت توسعه گردشگری میراث فرهنگی در شهرستان گمیشان

سوال تحقیق

آیا بافت تاریخی شهرستان گمیشان موجب توسعه گردشگری منطقه می‌گردد؟

فرضیه‌های تحقیق

- به‌نظر می‌رسد بافت تاریخی توانسته در جذب گردشگر در شهرستان گمیشان مؤثر واقع گردد.
- به‌نظر می‌رسد برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته در رابطه با گردشگری میراث فرهنگی و تاریخی موجب توسعه گردشگری شهرستان می‌گردد.

مبانی نظری

فرهنگ و گردشگری فرهنگی

"فرهنگ رمزی است که می‌آموزیم و در واقع وجه مشترک بین ما و دیگران است. "یادگیری" و در میان گذاشتن ایده‌ها به "ارتباط" نیاز دارد و ارتباط هم به رمزگذاری و نمادهایی نیازمند است که باید آموخته شود و مشترک گردد (Smith, 2000: 18). یکی از شیوه‌های ارتباط بین فرهنگی، "گردشگری" است که دارای انواع مختلفی همچون ۱. گردشگری تفریحی، ۲. گردشگری درمانی، ۳. گردشگری فرهنگی، ۴. گردشگری اجتماعی، ۵. گردشگری ورزشی است (رضوانی، ۱۹۹۵: ۱۸-۲۰). در این میان گردشگری فرهنگی گونه‌ای از گردشگری است که به‌طور کلی یا جزئی به وسیله عرضه‌های هنری، میراثی یا تاریخی، تهییج و دارای انگیزه شده است. تمایزهای منطقه‌ای، منشا نژادی و قومی، تاریخ و سیمای معاصر، تکه‌های به هم پیوسته از "مکان‌ها، سنت‌ها و تجاربی هستند که نمایانگر یک کشور و مردم آن بوده و منعکس کننده تنوع و تجسمی از آن سرزمین می‌باشند (Edgell, 2009: 106). در جدول ۱. به تبیین انواع مختلف گردشگری فرهنگی می‌پردازیم. با توجه به جدول ۱، می‌توان گفت که گردشگری میراثی، بخش مهمی از گردشگری فرهنگی است که بر تجربه مکان و فعالیت‌ها استوار بوده و به درستی، منابع تاریخی، فرهنگی و طبیعی محدوده معینی را می‌نمایاند (Saei & Nayiji, 2011: 175) و فرصتی برای احساس، تجربه و فهم سنن واحد حوزه خاص میراثی برای لذت و کاوش در تاریخ مردم یا کشور را فراهم می‌کند (Khumalo et al, 2014: 3-2).

جدول شماره (۱) - تقسیم‌بندی گردشگری فرهنگی

فعالیت‌ها	محصولات گردشگری فرهنگی	انواع گردشگری فرهنگی براساس هدف
-	میراث فرهنگی و طبیعی در ارتباط با طبیعت یا اکوتوریسم	گردشگری میراثی
میراث ساختاری / محوطه‌های معماری / محوطه‌های میراث جهانی / یادمانهای ملی و تاریخی	ساختاری (مواد و مصالح)	
ادبیات / هنر / فولکلور	غیر ساختاری	
موزه‌ها و مجموعه‌ها / کتابخانه‌ها / تئاترها / مکان‌های رویداد / یادبودهای مرتبط با شخصیت‌های مهم تاریخی	محوطه‌های میراث فرهنگی	
روحانی / صنعتی / هنری / وابسته به غذا و آش پزی / معماری / زبانشناسی / بومی (محلی) / نژادی	حوزه گسترده موضوعات	جریانهای موضوعی فرهنگی
-	گردشگری شهری کلاسیک، دیدن مناظر جالب	گردشگری فرهنگی شهری، گردشهای فرهنگی
-	پایتخت‌های فرهنگی	
-	شهرهای واجد فضاهای جذاب برای گردشگری فرهنگی	
-	سنت‌های فرهنگی محلی	گردشگری سنتی، قومی
-	گونا گونی قومی (نژادی).	
جشنواره‌ها و رویدادهای موسیقی / جشنواره‌ها و رویدادهای هنرهای زیبا	فستیوالهای فرهنگی و رویدادها	گردشگری رویداد و فستیوال
-	دیدن مجموعه‌ها و مکان‌هایی مذهبی (معماری و منظر فرهنگی)	گردشگری مذهبی، موضوعات زیارتی
-	موضوعات زیارتی	
-	دیدن مجموعه‌ها و مکان‌های مذهبی	
هنرهای نمایشی / هنرهای بصری / میراث فرهنگی و ادبیات	فرهنگ سنتی و فعالیت‌های هنری	فرهنگ خلاق، گردشگری خلاق
آثار ادبی یا هنری چاپی / چندرسانه‌ای / مطبوعات / سینما / محصولات سمعی-بصری و صوتی / صنایع دستی / طراحی و گردشگری فرهنگی	صنایع فرهنگی	

(Csapó, 2012: 210)

توسعه گردشگری فرهنگی

اندیشمندان متعددی در علوم مختلف سعی کرده‌اند برای این فرایند تعریف جدیدی ارائه دهند. - مایکل تودارو در کتاب *توسعه اقتصادی در جهان سوم* از توسعه چنین تعریف دارد: جریانی است که مستلزم تغییرات اساسی اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه‌کن کردن فقر مطلق است (تودارو، ۱۳۷۰: ۷) همه توسعه‌ها، با تغییر همراه هستند (داس‌ویل، ۱۳۸۷: ۲۰۰). توسعه گردشگری یعنی تغییر و تحول گردشگری در طول زمان و در مقیاس‌های گوناگون جغرافیایی است (ضیایی، ۱۳۸۸: ۲۲). این گونه گردشگری که گردشگری میراث فرهنگی نیز نامیده می‌شود به بازدید از موزه‌ها، مکان‌ها و ابنیه‌های تاریخی می‌پردازد و امروزه بخش عمده‌ای از گردشگری را به خود اختصاص داده است. ایران به دلیل دارا بودن هزاران بنای تاریخی در این زمینه می‌تواند بسیار موفق باشد (ولا و همکاران ۱۳۸۴) دو ویژگی مهم، جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی را از سایر جاذبه‌های گردشگری متمایز می‌کند؛ نخست وجود آگاهی و اطلاعات قبلی در مورد این جاذبه‌هاست که انگیزه سفرگردشگری را برای بازدید از این آثار فراهم می‌آورد و گردشگر به‌منظور معرفت‌شناسی بیشتر سفر می‌کند. در همین خصوص، دومین ویژگی گردشگری فرهنگی، به‌ویژه گردشگری زیارتی، اندک بودن ضایعات زیست‌محیطی و آسیب‌های اجتماعی آن برای جامعه میزبان است (علی‌اکبری، ۱۳۹۲: ۷۰).

توسعه پایدار

توسعه پایدار، توسعه‌ای است که بتواند نیازهای نسل حاضر را بدون لطمه زدن، به برآورده‌ساختن نیازهای نسل آینده و سازگار با منافع نسل‌های آینده برآورده سازد. عنصر مهم و کلیدی در این تعریف تاکید بر حفظ رفاه نسل‌های حال و آینده، در طول زمان است. در الگوی توسعه پایدار سعی می‌شود، مقدار و کیفیت ثروت میراث نسل آینده را حداقل برابر نسل حاضر در نظر گیرد. مقصود از ثروت هم مصنوعات بشر و هم ذخایر و منابع طبیعی است. در این تعریف هر رشد و توسعه‌ای که منجر به از بین رفتن منابع طبیعی و تخریب محیط زیست شود، ارزش و نمره منفی دارد (منشی-زاده، ۱۳۸۴: ۱۵۱).

جدول شماره ۲- اصول و راهکارهایی برای گردشگری پایدار

۱-حفاظت از منابع طبیعی و میراث فرهنگی
حمایت و مراقبت حفاظت، پیشرفت و یکپارچگی منابع و مکان‌های طبیعی و میراث فرهنگی، ایجاد پارک‌ها، مکان‌ها و ذخیره گاهها، حمایت از وضع قانون برای اطمینان از حفاظت مکان‌های تاریخی و مقابله با تخریب منابع میراث و تلاش برای ارتقاء آگاهی عمومی و اهتمام در محافظت از میراث فرهنگی
۲-افزایش ارزش دارائی‌ها و بهره مندی از آنها
تجارب و فعالیت‌های گردشگری، مفاهیم و بهره مندی از آن‌ها را تقویت کند، برای اینکار اطلاعات دقیق تهیه شود، اقدامات و فرصت‌هایی ترتیب داده شود تا با میراث فرهنگی و طبیعی کشور ارتباط برقرار گردد و حمایت از حفاظت و استفاده مسؤولانه مکان‌ها و منابع میراث را ترویج دهد.
۳-جوامع میزبان را به فعالیت واداشته و به آن‌ها احترام گذارد.
به ارزش‌ها و حقوق جوامع میزبان و محلی، مالکان اموال و افراد بومی احترام بگذارد و به جوامع محلی درباره اهمیت گردشگری آموزش داده و برای نقشی در زمینه بهره‌وری و تصمیم‌گیری برای طرح، توسعه و ارائه برنامه‌های گردشگری و خدمات آن نقش قابل شود. منافع طولانی مدت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی را در جامعه ایجاد کند.
۴-تأثیرگذاری بر انتظارات و استفاده‌ها
از طریق بازاریابی، موضوعات بهره‌وری سفر و فعالیت گردشگری، بر توقع مسافران تأثیر گذارد و استفاده مسؤولانه از محیط، فرهنگ و اجتماع را ترویج نماید و از خدمات و امکانات حمایت کند به منابع و مکان‌های میراث احترام گذاشته و در عین حال به اهداف اقتصادی نیز توجه کند.
۵-اثرات منفی را کاهش دهد (به حداقل رسانیدن اثرات و پیامدها)
اثرات منفی گردشگری بر محیط فرهنگی و طبیعی را از طریق استفاده مسؤولانه از منابع، مدیریت صحیح و کارآمد و کاهش آلودگی محدود کند. فعالیت‌ها، خدمات و امکانات را در حدی که منابع میراث یا سیستم‌ها را تهدید نکند و در همان حال اهداف اقتصادی و دسترسی مسافران را تأمین کند محدود نماید و به دنبال راه حل‌های جدید برای ایجاد توازن یا جلوگیری از اثرات نامطلوب محیطی، اجتماعی و فرهنگی باشد.
۶-آگاهی را افزایش دهد (افزایش آگاهی)
تحقیقات برای توسعه دانش براساس تصمیمات گردشگری پایدار را رهبری کند دانش را از طریق تحصیل و آموزش برنامه‌ها، آموزش پرسنل و بورسیه‌های تحصیلی و فعالیت‌های مناسب از طریق جوایز و برنامه‌های اعتبار گذاری به رسمیت بشناسد.
۷-همکاری با یکدیگر (به اشتراک گذاشتن)
از طریق همکاری با دولت، جوامع، ذینفعان، مسافران و دیگر صنایع، گردشگری پایدار توسعه‌یابد و از آن‌ها خواسته شود برای اهداف مشترک توافق داشته باشند، در فعالیت‌های همکاری و هماهنگ شرکت کند، تبادل اطلاعات، تکنولوژی و راه حل‌ها و برنامه‌های مشترک را توسعه دهد.
۸-به صورت جهانی همکاری شود
مدیریت گردشگری پایدار را با احترام به تعهدات بین‌المللی نشان داده شود، در توسعه سیاست بین‌المللی مشارکت گردد و در توسعه توانایی‌های در مقیاس جهانی مشارکت نماید، بهترین فعالیت‌ها و دانش‌ها را با دیگر کشورها به اشتراک گذاشته شود.

(جورج، ۱۳۹۱: ۲۲۳)

جدول شماره ۳- توسعه گردشگری براساس منابع فرهنگی

منبع	نمونه هایی از توسعه
قبل از تاریخ، باستان شناسی	مراکز تفسیری بازدید کننده، محل حفاریهای باستان شناسی، پارکها و مناطق حفاظت شده پیش از تاریخ، سایت‌های باستان شناسی دریایی، مکان برگزاری جشن‌های پیش از تاریخ، نمایش‌ها و آداب و رسوم مربوط به پیش از تاریخ.
	سایت‌های تاریخی، معماری تاریخی، مکان‌های مقدس تاریخی، موزه تاریخ بشر، مراکز فرهنگی، نمایش‌های تاریخی، جشن‌ها، نقاط حساس تاریخی و پارک‌های تاریخی.
قومیت گرایی، دانش سنتی و آموزشی	مکان‌های مهم مربوط به افسانه‌ها و علوم سنتی، مکان‌های قومی مهم (آداب و رسوم، هنر، غذاها، لباس و اعتقادات)، مراکز فرهنگی، قومی و فرهنگی، نقاط حساس تاریخی، جشنواره‌ها، مزارع تفریحی، باغ‌ها، دهکده‌های سالمندان و دانشگاهها
صنعت، تجارت و حرفه‌ای گرایی	موسسات تولیدی و پردازشگر، بنگاههای کوچک و بزرگ، مراکز برگزاری کنفرانس، موسسات آموزشی، تحقیقاتی، مراکز برگزاری اجلاسها، هنرهای نمایشی، موزه‌ها و گالریها.
سرگرمی، سلامتی، مذهب و ورزش‌ها	چشمه‌های آب معدنی، مراکز سلامتی، تفرجگاههای سلامتی، رستوران‌های اماکن مذهبی، میدادین ورزشی، کلوب‌های شبانه، مراکز اجرای تئاتر، موزه‌ها (تاریخ، هنر، تاریخ طبیعی، علوم کاربردی، بچه‌ها، فرهنگ عامه و گالری هنری).

(GUN, 2002 63)

بافت تاریخی شهری

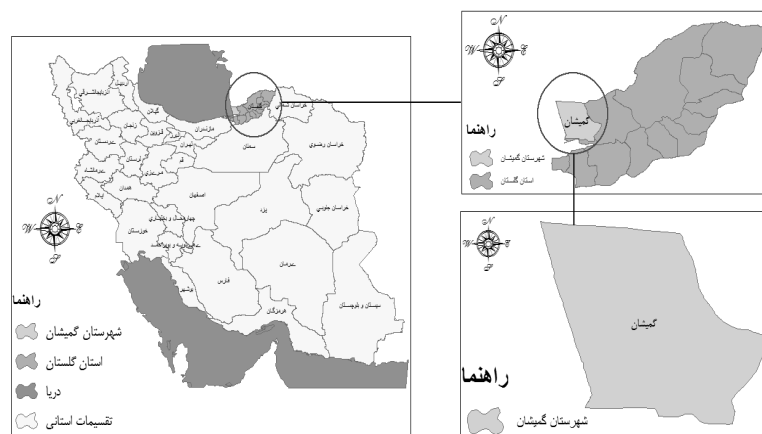
بافت شهر عبارت است از دانه‌بندی و درهم‌تنیدگی فضاها و عناصر شهری که به تبع ویژگی‌های محیط طبیعی به‌ویژه توپوگرافی و اقلیمی در محدوده شهر یعنی بلوک‌ها و محله‌های شهری به‌طور فشرده یا گسسته و با نظمی خاص جایگزین شده‌اند (توسلی، ۱۳۸۵: ۵). از مهم‌ترین بخش‌های هویتی هر جامعه محسوب می‌شود و پیدایش آن پیرو اطاعت از ساختارهای اقلیمی و فرهنگی است (فلامکی، ۱۳۸۶: ۱۲۷). مجموعه‌ای منسجم از معماری، فرهنگ، اقتصاد و تبادلات اجتماعی یک ساختار شهری با پیشینه تاریخی باعث می‌شود که بافت‌های تاریخی به مرور زمان پدید آیند (موحد، ۱۳۸۶: ۶۶). این بافت دارای مشخصاتی چون قدمت تاریخی، بافت فشرده و در هم تنیده است وجود بافت تاریخی متمایز از سایر بافت‌های شهری بر اهمیت و جذابیت شهر می‌افزاید و کل بافت را به عنوان یک جاذبه مطرح می‌کند (دیناری، ۱۳۳۸۴: ۸۵).

روش تحقیق

روش پژوهش و تحلیل داده‌های تحقیق، توصیفی و به‌صورت ترکیبی از روش کتابخانه‌ای (فیش برداری، مراجعه به بانک‌های اطلاعاتی و شبکه‌های کامپیوتری)، و میدانی (پرسش‌نامه، مصاحبه، مشاهده). استفاده شده است. در تحقیق حاضر برای غنای هرچه بیشتر آن، فرضیه‌های تحقیق به‌وسیله آزمون‌های آماری موردنیاز موردبررسی قرار گرفته‌اند. برای مقایسه سطوح یا میانگین دو نمونه مستقل از داده‌های کمی و بررسی فرضیه‌های پژوهش، اغلب آزمون سنجش ارتباط و پارامتریک مناسب است. این آزمون با نمونه‌های مستقل، در شکل اصلی‌اش با فرض ثابت‌بودن واریانس جامعه از یک متوسط واریانس‌ها یا برآورد ترکیبی آن استفاده می‌کند. به همین دلیل این آزمون به‌عنوان آزمون t ترکیبی شناخته می‌شود (مدنی، ۱۳۸۴، ۷۰). جامعه آماری در این تحقیق گردشگرانی و شهروندانی هستند که در خرداد و تیر ماه سال ۱۳۹۶ به این بافت‌های تاریخی این شهرستان سفر کرده‌اند. که براساس جدول مُرگان ۱۰۰ پرسش‌نامه و برطبق طیف لیکرت پنج گزینه‌ای تدوین و در بین این افراد توزیع گردیده است. در این تحقیق برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری استفاده شده است. بدین صورت که اطلاعات حاصل از پرسش‌نامه به محیط نرم-افزار Excel و Spss منتقل و موردبررسی قرار گرفته، سپس به منظور بررسی پراکنش و تحلیل فضایی داده‌ها و تهیه نقشه از نرم‌افزار GIS و Google Earth کمک گرفته شده است.

محدوده مورد مطالعه

شهرستان گمیشان یکی از شهرستان‌های استان گلستان ایران است. شهرستان گمیشان بین ۵۳ درجه و ۵۴ دقیقه تا ۵۴ درجه و ۲ دقیقه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۴۹ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۲۱ دقیقه عرض شمالی در قسمت غربی استان واقع شده است. این شهرستان از شمال به کشور ترکمنستان، از جنوب به شهرستان ترکمن، از شرق به شهرستان آق‌قلا و از غرب به دریای خزر محدود می‌شود. وسعت شهرستان گمیشان ۱۲۸۶/۱ کیلومتر مربع (۶/۳ درصد از مساحت استان) و رتبه ۶ از نظر وسعت در بین شهرستان‌های استان است. براساس تقسیمات اداری و کشوری تا سال ۱۳۸۹ این شهرستان از دو بخش (مرکزی، گل دشت)، دو شهر (گمیشان و سیمین‌شهر)، ۴ دهستان، ۳۲ آبادی مسکونی تشکیل شده است.

شکل شماره ۱- موقعیت محدوده مورد مطالعه

بحث و یافته‌ها

الف. یافته‌های توصیفی تحقیق

تعداد گردشگران زن در این منطقه در زمان تحقیق ۴۷٪ بوده است و در صد مردان نیز ۵۳٪ بوده است. سن گردشگران به سه گروه طبقه‌بندی شده است که شامل؛ (زیر ۳۰ سال = ۲۴٪)، (بین ۳۰ تا ۵۰ سال = ۳۹٪) و (بالای ۵۰ سال = ۳۷٪) است. بیشترین گروه سنی بین ۳۰ تا ۵۰ سال است. اهداف سفر برای گردشگران ورودی به این منطقه متفاوت است، بالاترین هدف عنوان شده گذراندن اوقات فراغت بوده است که ۳۷٪ را به خود اختصاص داده است، هدف ۳۰٪ از گردشگران مشاهده جاذبه‌های گردشگری منطقه مورد تحقیق بوده است. دیدار از اقوام و آشنایان نیز هدف ۲۰٪ از گردشگران بوده است و هدف ۱۳٪ از مسافران نیز سایر انگیزه‌ها ملاک قرار گرفته است.

جایگاه میراث فرهنگی در شهرستان گمیشان

گردشگران به این سوال پاسخ متنوعی داده‌اند. بیشترین پاسخگویان گزینه کم را انتخاب کرده‌اند که بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده است این امر نشان‌گر توجه بسیار اندکی است که به میراث فرهنگی این شهرستان می‌شود. گزینه خیلی کم با ۲۵٪ در رتبه دوم قرار گرفته است، گزینه‌های متوسط با ۱۹٪، زیاد با ۱۶/۹٪ و گزینه خیلی زیاد با ۷٪ در مکان‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

جدول شماره ۴- اهمیت و جایگاه میراث فرهنگی در شهرستان گمیشان

شرح	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
خیلی زیاد	۷	۷	۷	۷
زیاد	۱۷	۱۷	۱۷	۲۴
متوسط	۱۹	۱۹	۱۹	۴۳
کم	۳۲	۳۲	۳۲	۷۵
خیلی کم	۲۵	۲۵	۲۵	۱۰۰
کل	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	

(مطالعات میدانی ۱۳۹۶)

اهمیت گردشگری تاریخی در افزایش درآمد و شغل

در این پرسش گزینه زیاد با ۳۴٪ در رتبه نخست قرار دارد که نشان‌گر خواست و تمایل گردشگران و همین‌طور نقش گردشگری تاریخی در افزایش درآمد و ازدیاد شغل برای جامعه به خصوص جامعه بومی و محلی است. گزینه متوسط ۲۸٪ را در این میان به خود اختصاص داده است. گزینه خیلی زیاد با ۲۴٪ در رتبه بعدی قرار گرفته است و گزینه‌های خیلی کم ۱۰٪ و گزینه کم با ۴٪ در مکانهای بعدی جای گرفته‌اند. جدول زیر این ارقام را نشان می‌دهند.

جدول شماره ۵- نقش گردشگری تاریخی در افزایش درآمد و شغل

شرح	فراوانی	درصد	درصد معتبر
خیلی زیاد	۲۴	۲۴	۲۴
زیاد	۳۱	۳۱	۳۱
متوسط	۲۸	۲۸	۲۸
کم	۴	۴	۴
خیلی کم	۱۰	۱۰	۱۰
کل	۱۰۰	۱۰۰	

(مطالعات میدانی ۱۳۹۶)

نقش بافت تاریخی در جذب و افزایش گردشگر شهرستان گمیشان

گردشگران ورودی به شهرستان گمیشان به این پرسش این‌گونه پاسخ داده‌اند: ۳۷٪ به گزینه خیلی زیاد اشاره کرده‌اند، گزینه زیاد را با ۲۵٪ در رتبه بعد قرار داده‌اند. گزینه متوسط با ۱۹٪ در

مکان بعدی و گزینه‌های کم با ۱۴٪ و گزینه خیلی کم با ۵٪ در اولویت‌های بعدی قرار داده‌اند. گردشگران به این امر معتقدند که هرچه میزان شناخت از جاذبه‌های فرهنگی شهرستان گمیشان بیشتر باشد امکان جذب و افزایش گردشگر افزایش پیدا می‌کند.

نقش روستاهای تاریخی در گردشگری فرهنگی شهرستان گمیشان

گردشگران نقش روستاهای تاریخی با معماری و بافت قدیمی آن در جذب گردشگر موثر می‌دانند به طوری که به گزینه خیلی زیاد با ۴۹٪ رای داده‌اند، گزینه زیاد را با ۳۲٪ در رتبه بعد قرار داده‌اند و به ترتیب گزینه‌های متوسط ۱۴٪ و گزینه کم با ۵٪ را در مکان‌های بد قرار داده‌اند.

ب. یافته‌های تحلیلی

فرضیه اول پژوهش

H1: بنظر می‌رسد بافت تاریخی توانسته در جذب گردشگر در شهرستان گمیشان مؤثر واقع گردد.
H0: بنظر می‌رسد بافت تاریخی توانسته در جذب گردشگر در شهرستان گمیشان مؤثر واقع نگردیده است.
اولین فرضیه‌ای که در ارتباط با موضوع پژوهش مطرح می‌گردد، این است که بین بافت تاریخی و جذب گردشگر در شهرستان گمیشان رابطه معناداری وجود دارد که این رابطه ممکن است به صورت مطلوب یا نامطلوب باشد، در ادامه به بررسی وضعیت هر یک از شاخص‌های این مؤلفه و فرضیه‌ی مربوطه پرداخته می‌شود. به‌منظور دستیابی به اهداف فرضیه اول پژوهش با توجه به نوع شاخص‌های موجود در مؤلفه اقتصادی از آزمون‌های ناپارامتریک فریدمن، کای اسکوئر یک‌طرفه استفاده شده است، که نتایج حاصل از آن در جدول‌های زیر آمده است.

جدول شماره ۶: آزمون ناپارامتریک فریدمن جهت بررسی میزان تأثیرگذاری بافت تاریخی در توسعه گردشگری

ردیف	مؤلفه‌ها	میانگین رتبه-ای	درجه آزادی	سطح معناداری
۱	تا چه میزان شناخت بافت تاریخی منطقه می‌تواند در جذب و افزایش گردشگر	۶/۷۲	۳	* / ۰۰۰۰
۲	وجود روستاهای تاریخی در منطقه با بافت و معماری تاریخی و فرهنگی تا چه میزان در گردشگری مؤثر بوده است	۷/۰۲		
۳	اثرگذاری تبلیغات ناکافی جهت شناساندن میراث فرهنگی (بافت تاریخی). منطقه در توسعه توریسم	۷		
۴	تا چه میزان شناخت و بهره‌وری گردشگری تاریخی می‌تواند به توسعه توریسم منجر گردد.	۷/۷۵		

(یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶). سطح معناداری تا ۹۹٪ (*). سطح معناداری تا ۹۵٪ (**). عدم معناداری (NS).

بر اساس جدول شماره (۶) همان‌گونه که مشاهده می‌شود سطح معناداری ۹۹ درصد برای شاخص‌های مؤلفه مؤثر بر روی توسعه گردشگری از طریق بافت تاریخی به دست آمده است که این امر بیان‌گر تأثیر مثبت افزایش شناخت و معرفی ویژگی‌های تاریخی شهرستان گمیشان بر روی توسعه گردشگری تاریخی و فرهنگی شهرستان است و با توجه به میانگین رتبه‌ای به دست آمده شاخص‌هایی که در زیرمجموعه‌ی بعد گردشگری تاریخی قرار گرفته‌اند از اهمیت یکسانی برخوردار نبوده‌اند و با توجه به داده‌های جدول ذکر شده باید گفت تا چه میزان شناخت و بهره‌وری گردشگری تاریخی می‌تواند به توسعه توریسم منجر گردد بیشترین تأثیر را با میانگین رتبه‌ای ۷/۷۵ به خود اختصاص داده و کمترین میزان تأثیرگذاری مربوط به تا چه میزان شناخت بافت تاریخی منطقه می‌تواند در جذب و افزایش گردشگر با میانگین رتبه‌ای ۶/۷۲ است، که با توجه به این یافته‌ها می‌توان به این نتیجه دست یافت که افزایش سرمایه‌گذاری‌ها در راستای تبلیغات و شناخت بافت تاریخی شهرستان گمیشان و میراث فرهنگی موجود در این شهرستان می‌تواند منجر به توسعه گردشگری در این شهرستان گردد که این مسئله می‌تواند باعث افزایش سودآوری در این بخش گردد.

جدول شماره ۷ - آزمون ناپارامتریک کای اسکوئر یکطرفه جهت بررسی میزان تأثیرگذاری بافت تاریخی موجود در شهرستان گمیشان در توسعه گردشگری این شهرستان

ردیف	مؤلفه‌ها	ضریب کای اسکوئر	درجه آزادی	سطح معناداری
۱	تا چه میزان شناخت بافت تاریخی منطقه می‌تواند در جذب و افزایش گردشگر	۶۲/۹۲۰	۳	۰/۰۰۰*
۲	وجود روستاهای تاریخی در منطقه با بافت و معماری تاریخی و فرهنگی تا چه میزان در گردشگری مؤثر بوده است	۹۱/۳۰۰	۴	۰/۰۰۰*
۳	اثرگذاری تبلیغات ناکافی جهت شناساندن میراث فرهنگی (بافت تاریخی). منطقه در توسعه توریسم	۹۳/۹۲۰	۳	۰/۰۰۰*
۴	تا چه میزان شناخت و بهره‌وری گردشگری تاریخی می‌تواند به توسعه توریسم منجر گردد	۱۲۳/۹۵۰	۴	۰/۰۰۰*

(یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶). سطح معناداری تا ۹۹٪ (**). سطح معناداری تا ۹۵٪ (***) . عدم معناداری (NS).

بر اساس جدول شماره (۷)، با توجه به نتایج آزمون کای اسکوئر یکطرفه همان‌گونه که مشاهده می‌شود بافت تاریخی موجود در شهرستان و اثرگذاری آن در جذب گردشگر گرفته شده که نتایج این آزمون حاکی از آن است که تا سطح ۹۹ درصد معنادار بوده و این دستاورد بدین معنا است که

موجب پیشرفت و جذب گردشگر می‌گردد و با توجه به مقدار معناداری که در تمامی مؤلفه‌های مورد سنجش از بافت تاریخی در جذب گردشگر گرفته شده است برای مشخص کردن میزان اثرگذاری هر مؤلفه بهتر است بر مبنای مقدار آماره آزمون موجود در جدول کای اسکوئر بپردازیم که این میزان در مؤلفه‌های گوناگون متغیر است به گونه‌ای که مؤلفه تا چه میزان شناخت و برنامه‌ریزی گردشگری تاریخی می‌تواند به توسعه توریسم منجر گردد دارای بیشترین مقدار کای اسکوئر با میزان ۱۲۳/۹۵۰ و مؤلفه تا چه میزان شناخت بافت تاریخی منطقه می‌تواند در جذب و افزایش گردشگر داری کمترین میزان کای اسکوئر با میزان ۶۲/۹۲۰ نکته قابل تأمل در این بخش این مسئله است که مؤلفه‌های که بیشتری اثرگذاری و کمتری اثرگذاری را از آزمون کای اسکوئر دریافت کرده‌اند دقیقاً همانند مؤلفه‌های مهم در بخش آزمون فریدمن بوده‌اند که این مسئله تأیید کننده این دو آزمون است که به نتایج همسانی رسیده‌اند.

فرضیه دوم پژوهش

H1: به نظر می‌رسد برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته در رابطه با گردشگری میراث فرهنگی و تاریخی موجب توسعه گردشگری شهرستان می‌گردد.
H0: به نظر می‌رسد برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته در رابطه با گردشگری میراث فرهنگی و تاریخی موجب توسعه گردشگری شهرستان نمی‌گردد.

دومین فرضیه‌ای که در ارتباط با بررسی نقش بافت تاریخی در توسعه گردشگری شهرستان گمیشان مطرح می‌گردد، این است که بین برنامه‌ریزی‌های گردشگری صورت گرفته در میراث فرهنگی شهرستان گمیشان و توسعه گردشگری این شهرستان رابطه وجود دارد. که این رابطه ممکن است به صورت مطلوب یا نامطلوب باشد، در ادامه به بررسی وضعیت هر یک از شاخص‌های این مؤلفه و فرضیه‌ی مربوطه پرداخته می‌شود. به منظور دستیابی به اهداف فرضیه اول پژوهش با توجه به نوع شاخص‌های موجود در مؤلفه اجتماعی و فرهنگی از آزمون‌های کلموگروف و تی‌تک نمونه‌ای استفاده شده است.

جدول شماره ۸ - ارزیابی نتایج نظرات افراد مورد مطالعه از تأثیرگذاری برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته بر توسعه گردشگری شهرستان گمیشان آن‌ها با استفاده از آزمون کلموگروف

سطح معناداری	آماره آزمون	حجم نمونه	گویه
۰/۰۰۰*	۰/۲۳۱	۱۰۰	اقامتگاه‌ها یا مکان‌های سکونتی برای گردشگران، چقدر در وضیت گردشگری فرهنگی منطقه تأثیرگذار است
۰/۰۰۰*	۰/۲۸۵	۱۰۰	شرایط نامناسب راه‌های ارتباطی منتهی به آثار تاریخی - فرهنگی، تا چه میزان در توسعه گردشگری اثرگذار است
۰/۰۰۰*	۰/۲۴۹	۱۰۰	تا چه میزان بازدید مکرر و غیراصولی باعث آسیب‌رساندن به بافت‌های تاریخی می‌گردد

(یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶). سطح معناداری تا ۹۹٪ (*). سطح معناداری تا ۹۵٪ (**). عدم معناداری (NS).

با توجه به آزمون جدول شماره (۸)، جهت بررسی توزیع نرمال داده‌ها گرفته شده است با توجه به سطح معناداری اختصاص یافته به هر یک از بخش‌های برنامه‌ریزی شده از سوی مدیران محلی که بر روی توسعه گردشگری تاریخی مؤثر هستند با در نظر گرفتن مقدار آماره آزمون اختصاص یافته به هر زیرمؤلفه می‌توان این گونه نتیجه گرفت که با توجه به مقدار معناداری مقدار ۰/۰۰۰ نشان از رد فرض صفر دارد. یعنی دلیلی برای تأیید این فرضیه که "نمونه مورد نظر از توزیع نرمال بر خوردار است" وجود ندارد. به عبارتی توزیع این نمونه، نرمال است و بین داده‌ها در بین این آزمون توزیع متفاوت وجود دارد به عبارت کلی: نظرات افراد در پاسخ‌گویی به بخش‌های مرتبط به این جدول متفاوت بوده است و جهت تکمیل عملکرد این آزمون از آزمون زیر (تی تک نمونه‌ای). استفاده می‌کنیم که علت استفاده از آزمون تی به دلیل توزیع نرمال داده‌های در آزمون کلموگروف است که نتوانسته از طریق آن آزمون به هدف مذکور دست یافت به همین دلیل از آزمون مکمل تی تک نمونه‌ای در این قسمت استفاده می‌شود.

جدول شماره ۹ - آزمون تی تک نمونه‌ای جهت بررسی میزان تأثیرگذاری طرح‌های شهری به خصوص طرح پیامبر اعظم بر روی ویژگی اجتماعی و فرهنگی شهروندان

سطح معناداری	مقدار آماره آزمون T	درجه آزادی	حجم نمونه	شاخص
۰/۰۰۰*	۲۱/۱۲	۹۹	۱۰۰	اقامتگاه‌ها یا مکان‌های سکونتی برای گردشگران، چقدر در وضیت گردشگری فرهنگی منطقه تأثیرگذار است
۰/۰۰۰*	۳۵	۹۹	۱۰۰	شرایط راه‌های ارتباطی منتهی به آثار تاریخی - فرهنگی، تا چه میزان در توسعه گردشگری اثرگذار است
۰/۰۰۰*	۱۲/۳۶	۹۹	۱۰۰	تا چه میزان بازدید مکرر و غیراصولی باعث آسیب‌رساندن به بافت‌های تاریخی می‌گردد

(یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶). سطح معناداری تا ۹۹٪ (*). سطح معناداری تا ۹۵٪ (**). عدم معناداری (NS).

با توجه به جدول شماره (۹)، که از طریق آزمون تی تک نمونه‌ای به سنجش میزان اثرگذاری برنامه-ریزی‌های صورت گرفته در بخش گردشگری مرتبط با میراث فرهنگی و تاریخی شهرستان گمیشان بر روی توسعه گردشگری این شهرستان انجام گرفته که نتایج حاکی از این مسئله است که این برنامه-ریزی‌ها توانسته‌اند تا سطح بالایی اثرگذاری مثبتی را بر روی توسعه گردشگری این بخش بگذارند به طوری که تمامی مؤلفه‌های مورد سنجش دارای سطح معناداری تا ۹۹ درصدی می‌باشند که این نشان از اهمیت و اثرگذاری این برنامه‌ها بر روی توسعه گردشگری منطقه شده‌اند البته میزان اثرگذاری هر یک از مؤلفه‌ها متناسب با آماری آزمون تی تک نمونه‌ای متفاوت است به طوری که بیشترین اثرگذاری را مؤلفه شرایط راه‌های ارتباطی منتهی به آثار تاریخی- فرهنگی، تا چه میزان در توسعه گردشگری اثرگذار است که تغییر آن در سوال‌های اخیر از وضعیت نامناسب توانسته به وضعیت مطلوبی انجام بگیرد که باعث توسعه گردشگری در این منطقه بشود و مقدار آماره آزمون اختصاص یافته به این مسئله ۳۵ است و کمترین مقدار آماره آزمون با مقدار ۱۲/۳۶ به مؤلفه تا چه میزان بازدید مکرر و غیراصولی باعث آسیب‌رساندن به بافت‌های تاریخی می‌گردد که به برنامه‌ریزی‌های اختصاص یافته در راستای کاهش اثرات گردشگران بر روی بافت‌های تاریخی شهرستان منجر گردیده که هنوز هم میزان رضایت از این بخش به مقداری پایین است که می‌توان از طریق فرهنگ‌سازی و برنامه‌ریزی‌های در سطح ملی و محلی از اثرگذاری منفی ورود گردشگران به بافت‌ها تاریخی کاسته شود.

نتیجه‌گیری

استان گلستان از نظر برخورداری از جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی ثروتمند محسوب می‌شود. زیرا قابلیت‌های فراوانی همچون داشتن جلگه‌ای، قرارگرفتن در موقعیت جغرافیایی مناسب و ارتباط-دهی پایتخت مذهبی جهان اسلام و همچنین جاذبه‌های تاریخی و وجود بیش از ۹۵۰ اثر تاریخی در استان این انتظار را به وجود می‌آورد که گردشگری در آن پررونق، درآمدزا و اشتغال‌آفرین باشد. یکی از مناطقی که آثار تاریخی غنی دارد شهرستان گمیشان است که قدمت برخی از این آثار به بیش از ۱۰۰ هزار سال می‌رسد. به همین دلیل گردشگران نقش این جاذبه‌ها را در جذب گردشگر و توسعه این مناطق بیش از پیش مطرح می‌شود. متأسفانه آثار تاریخی در کشور ما از اهمیت کمتری نسبت به جاذبه‌های دیگر برخوردار است، شهرستان گمیشان نیز از این قاعده مستثنی نیست. آثار تاریخی در این شهرستان نیز به دلیل برخی از نابسامانی‌ها با تهدید نابودی روبروست که اگر بر طبق برنامه‌ریزی اصولی و مدیریت صحیح نتوان این مشکلات را برطرف کرد با از بین رفتن این سرمایه‌های گذشتگان عملاً باعث نابودی گذشته این مرز و بوم خواهد گردید.

توسعه گردشگری در سایت‌های میراث می‌تواند درآمد بیشتر و استانداردهای بالاتر زندگی را برای ساکنان محلی به ارمغان آورد. این سایت‌ها می‌توانند نقش مهمی در توسعه اقتصادی منطقه ایفا نمایند. با وجود این، دغدغه‌ای که در رابطه با گردشگری در مکان‌های تاریخی وجود دارد این است که برخی از سایت‌ها در نواحی پرت و دور افتاده واقع شده‌اند، به گونه‌ای که گردشگران به این مناطق معمولاً مسافران یک روزه بوده و هزینه مالی اندکی را در خود سایت و یا نواحی آن خرج می‌کنند. بهترین شیوه برای حل این مشکل، افزایش طول مدت اقامت گردشگران افزودن ارزش به آثار میراث است. از آنجایی که حفاظت از میراث فرهنگی صرفاً منحصر به کارشناسان سازمان میراث نیست بلکه تکیه بر افکار عمومی دارد، مدیران محلی که بخش اعظم تصمیم‌گیری‌های مهم بر عهده آنان است همگی مسؤول حفاظت از موارث فرهنگی بوده‌اند. شناخت هرچه بهتر جاذبه میراث فرهنگی گامی جهت ازدیاد گردشگران به سوی این مناطق است این امر نیز مستلزم برنامه‌ریزی بلندمدت و از طریق تبلیغات، ایجاد راه‌های مناسب، احداث تاسیسات گردشگری و ... در این گونه از بافت‌های تاریخی می‌توان امیدوار بود که این گونه مکان‌ها در شهرستان گمیشان با خیل عظیم گردشگر مشتاق و با فرهنگ روبرو گردد. در همین راستا، هدف این تحقیق که شهرستان گمیشان، مورد مطالعه آن است، تأثیر نقش بافت تاریخی در توسعه گردشگری این شهرستان است، به همین جهت پرسش‌نامه‌ای بر طبق جدول مُرگان (۱۰۰) و براساس طیف لیکرت تدوین و توسط گردشگران تکمیل گردید.

نتایج پژوهش حاضر به شرح زیر است:

طبق اولین فرضیه پژوهش که بیان می‌دارد؛ بنظر می‌رسد بافت تاریخی توانسته در جذب گردشگری در شهرستان گمیشان اثرگذار واقع گردد. با توجه به نتایج حاصل از آزمون‌های آماری ناپارامتریک فریدمن، کای اسکوتر یک‌طرفه انجام شده، می‌توان با سطح اطمینان بسیار بالایی تایید کرد. بخاطر این امر که میزان مراجعه کنندگان به شهرستان گمیشان اکثریت به این منطقه و بافت تاریخی این شهرستان مراجعه می‌کنند و یکی از مهم‌ترین دلایل جذب گردشگر شهر محسوب می‌شود و با توجه به خروجی‌های حاصله از آزمون فریدمن و کای اسکوتر می‌توان این گونه استدلال کرد که بافت تاریخی این شهرستان می‌تواند به‌عنوان مهم‌ترین عامل در جذب گردشگر محسوب شود به طوری که باعث توسعه گردشگری این شهر در آینده نه‌چندان دور محسوب می‌شود. همین‌طور دومین فرضیه‌ای که در رابطه با موضوع پژوهش مطرح شده بیان می‌دارد؛ به نظر می‌رسد برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته در رابطه با گردشگری میراث فرهنگی و تاریخی موجب توسعه گردشگری شهرستان می‌گردد. با توجه به موضوع این فرضیه که به ویژگی برنامه‌ریزی صورت گرفته تأکید دارد. از

آزمون‌های آزمون‌های کلموگروف و تی‌تک نمونه‌ای برا تحلیل این فرضیه استفاده شده است. با در نظرگرفتن معیارهای مختلف موردبررسی قرار گرفته شده در امر برنامه‌ریزی از زیرساختی تا فرهنگ‌سازی می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که مابین برنامه‌ریزی صورت گرفته شده از سوی مدیران محلی و توسعه گردشگری در شهرستان گمیشان بالاخص گردشگری تاریخی رابطه معنی‌داری موجود است پس در نتیجه فرضیه مذکور مورد تأیید قرار می‌گیرد.

راهبردهای توسعه گردشگری تاریخی

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده و تحلیل داده‌ها مهم‌ترین راهبردهای توسعه منابع گردشگری به‌خصوص گردشگری تاریخی در سطح محدوده تحقیق شهرستان گمیشان به شرح زیر پیشنهاد می‌گردد:

- ایجاد بانک اطلاعاتی از وضعیت، نوع و شرایط جاذبه‌ها در شهرستان جهت استفاده در طرح‌ها و مطالعات فرادست به منظور شناسایی کامل بافت تاریخی و برنامه‌ریزی در خصوص آن‌ها؛
- ایجاد شرایط لازم جهت حفاظت از جاذبه‌های گردشگری موجود در بخش‌های تاریخی و میراث فرهنگی شهرستان؛
- ایجاد شرایط مناسب جهت توسعه مناطق نمونه گردشگری در شهرستان به عنوان نقاط جاذب گردشگر جهت جذب و افزایش مدت ماندگاری گردشگران به ویژه در منطقه سنتی و بافت‌های تاریخی شهرستان؛
- ارتقا سطح کمی و کیفی مناطق امکانات ارائه‌شده به گردشگران در شهرستان جهت جذب گردشگران بیشتر؛
- فراهم کردن شرایطی جهت ایجاد امکانات و تأسیسات در منابع و جاذبه‌های گردشگری به‌ویژه در بافت‌های تاریخی شهرستان؛
- شناسایی ظرفیتهای گردشگری شهرستان گمیشان با رویکرد صنایع دستی محدوده تحقیق؛
- معرفی منابع و جاذبه‌های گردشگری محدوده تحقیق در ابعاد منطقه‌ای و ملی؛
- نظارت و تجدید نظر در منابع و جاذبه‌های که بلحاظ ظرفیت و برد دارای نواقصی هستند و برطرف کردن مسائل حاد بلحاظ محیط زیستی و غیره جهت بالا بردن سطح جاذبه؛
- نظارت دستگاه‌های ذیر ربط بر نحوه استفاده از منابع و جاذبه‌ها و ارزیابی و کنترل اثرات منفی حضور گردشگران در سطح محدوده تحقیق
- تدوین برنامه‌هایی جهت ایجاد مراکز تفریحی توریستی در نقاط تاریخی با در نظرگرفتن مسائل مرتبط با حفظ میراث فرهنگی.

منابع

- تودارو، مایکل، (۱۳۷۰)، توسعه اقتصادی در جهان سوم، مجموعه برنامه و توسعه تهران، سازمان برنامه و بودجه، جلد اول
- توسلی، محمود، (۱۳۸۵)، ساخت شهر و معماری در اقلیم گرم و خشک ایران، انتشارات مرکز مطالعات معماری و شهرسازی ایران، تهران
- تیموثی، دالن جی، نیویان، جیان پی. (۱۳۸۹)، میراث فرهنگی و گردشگری در کشورهای درحال توسعه، مترجمین، اکبر پورفرج، جعفر بابیری، تهران، انتشارات مهکامه
- جهانی ولی، (۱۳۹۰)، نیم نگاهی به محور گردشگری تاریخی و طبیعی روستای یسن (دیلمان)، مجله مدیریت جهانگردی، شماره ۳۴
- خاکبان، مؤگان، (۱۳۹۰)، آسیب‌های موردی در بناهای تاریخی، مدیریت جهانگردی، شماره ۳۴
- داس ویل، راجر، (۱۳۸۴)، مدیریت جهانگردی: مبانی، راهبردها و آثار، ترجمه: سید محمد اعرابی، داوود ایزدی، تهران، دفتر پژوهشهای فرهنگی
- دیناری، احمد، (۱۳۸۴)، گردشگری شهری در ایران و جهان، انتشارات واژگان خرد، مشهد
- رضائی، پرویز، رضا خوشرفتار و سمیه قدرتی. (۱۳۸۹)، ارزیابی عناصر جذب گردشگر در شهرستان رودبار با تأکید بر عوامل طبیعی، فصلنامه‌اندیشه جغرافیایی، ۳۷، دانشگاه زنجان.
- رضائی، پرویز و فریدون علیزاده، (۱۳۸۹)، بررسی توان‌های اکوتوریستی شهرستان رودبار با تأکید بر توانایی‌ها و محدودیت‌های عناصر اقلیمی، همایش منطقه‌ای توسعه پایدار شهرستان رودبار، ۷ اسفند ۱۳۸۹، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودبار
- رضوانی، علی اصغر، (۱۳۸۲)، جغرافیا و صنعت توریسم، دانشگاه پیام نور
- سلطانی، مهرداد، (۱۳۸۸)، بازآفرینی مرکز شهر (توسعه گردشگری بر محور تاریخی شهر، ماهنامه تخصصی منظر، شماره ۵۰.
- زرغام، حمید، (۱۳۸۹)، برنامه‌ریزی توسعه جهانگردی، رویکردی هم‌پیوند و پایدار، تهران، انتشارات مهکامه
- ضیایی، محمود، (۱۳۸۸)، جغرافیای گردشگری، تهران، دانشگاه پیام نور
- علی اکبری، اسماعیل، (۱۳۹۲)، جغرافیای گردشگری ایران، تهران، انتشارات سمت
- فلامکی، محمد منصور، (۱۳۸۴)، نوسازی و بهسازی شهری، انتشارات سمت، تهران
- گولتا، گولیمو، (۱۳۸۴)، روانشناسی توریستی، ترجمه محمد حسن افزلی نژاد، انتشارات تالار کتاب
- منشی زاده، رحمت الله، (۱۳۸۴)، اندر مقوله گردشگری، تهران، انتشارات پیام مولف
- موحد، علی (۱۳۸۶)، گردشگری شهری، انتشارات دانشگاه چمران اهواز، اهواز
- نصوری، م، (۱۳۸۹)، بررسی چالش‌ها و فرصت‌های گردشگری در مناطق روستایی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی رشت.

- ولا، فرانسوا، یونیل، بیچریل، (۱۳۸۴)، گردشگری بین‌المللی، مترجمین: محمد ابراهیم گوهریان، محمد مهدی کتابچی، انتشارات امیرکبیر.

- Csapó, J (2012). The role and importance of cultural tourism in modern tourism industry. INTECH Open Access Publisher. 210.
- Edgell, D. L (2009). Managing Sustainable Tourism: A Legacy for the Future. Jahad Daneshgahi Publication. 35- 36, 106, 115-116. [In Persian]
- Khumalo, T[†]; Sebatlelo, P[†]; van der Merwe, C. D (2014). "Who is a heritage tourist?" a comparative study of Constitution Hill and the Hector Pieterse Memorial and Museum. Johannesburg, South Africa, African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, 3, Johannesburg, South Africa. Open Access- Online @ <http://www.ajhtl.com>.
- Omidvar, K. , et al. 2008. Effect tourist industry in renovation and improvement activities in historical
- Rezvani, A. A (1995). Geography and Tourism. 2th Edition. Payame noor. Publication. Tehran. 18-20. [In Persian]
- Smith, A. J (2000). Communications and Culture (Translated in to Persian by: Babayi Ahari, M). SAMT. Tehran. 18. [In Persian]
- texture (case study: Maibod city)., First conference of old urban fabric, Sustainable landscape, Challenges and values
- Zahedi, Sh. 2006. Introduction and ecotourism propagation, Organization of culture and Islamic

Archive of SID